

Dotazník na výskum epidémií ochorení prenášaných potravinami a vodou

Usmernenie

Navrhovaný citát: Európske centrum pre prevenciu a kontrolu chorôb. Dotazník na výskum epidémií ochorení prenášaných potravinami a vodou – usmernenie [október 2016], Štokholm, 2016.

© Európske centrum pre prevenciu a kontrolu chorôb, Štokholm 2016

Obsah

Základné informácie	3
Metodika na vytvorenie zoznamu otázok	3
Usmernenie	4
Použitie zoznamu otázok	4
Krok č. 1: Vylučovacie kritériá	4
Krok č. 2: Vytvorte si dotazník.....	4
Krok č. 3a: Rozhovor vedie anketár	6
Krok č. 3b: Ak dotazník vyplní respondent	6

Základné informácie

Epidémie ochorení prenášaných potravinami a vodou (FWD) v členských štátoch Európskej únie (EÚ) a Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP) sú významnou príčinou morbidity a hospodárskych strát pre ich častý výskyt a niekedy aj ich závažnosť. Výsledkom projektu Európskeho centra pre prevenciu a kontrolu chorôb (ECDC) „[Súbor nástrojov na výskum epidémií ochorení prenášaných potravinami a vodou a odpoveď na úrovni EÚ](#)“, ktorý v roku 2010 viedli inštitúty Statens Serum Institute (Kodaň, Dánsko) a Norwegian Institute of Public Health (Oslo, Nórsko), bola séria nástrojov na podporu výskumu nález spôsobujúcich FWD v Európe. Nástroj č. 5 z tohto súboru bol prvým pokusom vytvoriť vzory dotazníkov zo súboru otázok.

ECDC zorganizovalo vo februári 2015 zasadnutie expertov, ktorého cieľom bolo zmapovať rôzne postupy, pokiaľ ide o vytvorenie a správu dotazníkov na výskum epidémií v členských štátoch EÚ/EHP, a určiť možné spôsoby podpory výskumu epidémií súčasne vo viacerých krajinách a na vnútroštátnej úrovni. Na tomto zasadnutí sa zdôraznila potreba aktualizovať nástroj č. 5 zo súboru nástrojov, ktorý sa považoval za príliš všeobecný. Navrhlo sa, aby bol vytvorený zoznam otázok (rozšírený súbor otázok) a vzory dotazníka na podporu výskumu epidémií FWD (správa zo zasadnutia je k dispozícii na požiadanie). S cieľom vyriešiť túto potrebu sa začal projekt s názvom „Dotazník na výskum epidémií FWD“, ktorý viedol Národný inštitút verejného zdravia a životného prostredia (RIVM, Bilthoven, Holandsko). Cieľom tohto aktualizovaného nástroja je poskytnúť pomoc pri vytváraní dotazníkov použitých pre opisné a analytické štúdie počas výskumu epidémií FWD na miestnej, regionálnej, vnútroštátnej alebo medzinárodnej úrovni.

Metodika na vytvorenie zoznamu otázok

Východiskom pre vytvorenie zoznamu otázok bol nástroj č. 5 zo „Súboru nástrojov na výskum epidémií ochorení prenášaných potravinami a vodou a odpoveď na úrovni EÚ“. Členovia [siete ECDC pre FWD](#) boli oslovení e-mailom a požiadaní o poskytnutie dotazníkov, ktoré sa použili pri výskume epidémií ochorení prenášaných potravinami. Získalo sa 41 dotazníkov z 13 rôznych členských štátov EÚ/EHP.

Na doplnenie informácií sa uskutočnilo ad-hoc vyhľadávanie na internete s cieľom nájsť ďalšie dotazníky na vytvorenie hypotéz pre nákazy spôsobujúce FWD. Dotazníky sa našli na týchto webových stránkach: Strediská pre kontrolu a prevenciu chorôb v USA (jeden dotazník), zdravotnícky úrad v Oregone (dva dotazníky) a Ministerstvo zdravotníctva v Minnesote, USA (jeden dotazník) a [Múzeum medzinárodných nákaz](#) (osem dotazníkov). Okrem toho poskytli dva dotazníky autori článku: „Lessons learnt from a birthday party: A Bacillus cereus outbreak, Bari, Taliansko, január 2012, Martinelli et al. Annali dell'istituto superiore di Sanita. 2013; 49(4):391-394“ na základe priameho kontaktu.

Väčšina získaných dotazníkov nebola v anglickom jazyku. Tieto dotazníky boli preložené s použitím strojového prekladu a poznatkov expertov z RIVM a ECDC.

Dotazník na výskum nález spôsobujúcich FWD obsahuje 1) usmerňovací dokument, v ktorom sú uvedené základné informácie, metodika a návod na použitie tohto nástroja a 2) zoznam otázok, ktoré sa majú použiť na vytvorenie dotazníkov na výskum nález.

Predbežná verzia usmernenia a zoznam otázok boli poskytnuté sieti ECDC pre FWD na pripomienkovanie. Okrem toho bolo 9. septembra 2016 zorganizované zasadnutie expertov s cieľom kriticky preskúmať usmernenie a zoznam otázok, ako aj určiť možný ďalší postup v súvislosti s projektom dotazníkov na výskum epidémií FWD (správa zo zasadnutia je k dispozícii na požiadanie).

Na zabezpečenie úplnosti a znenia potravinových položiek uvedených v zozname otázok sa použil [systém na klasifikáciu a opis potravín](#) (Foodex2) Európskeho úradu pre bezpečnosť potravín (EFSA). Harmonizácia pomenovania potravinových položiek uvedených v zozname otázok podľa FoodEx2 umožňuje porovnať spotrebu

potravín v jednotlivých prípadoch a očakávanú spotrebu potravín v príslušných členských štátoch EÚ na základe [komplexnej európskej databázy EFSA pre spotrebu potravín](#).

S cieľom overiť, či sa v zozname otázok nachádzajú všetky potravinové položky, v rámci ktorých sa zistila kontaminácia, sa použili oznámenia vydané prostredníctvom [Rýchleho výstražného systému pre potraviny a krmivá](#) (RASFF).

Zoznam otázok je rozdelený do 20 kategórií (napr. otázky týkajúce sa cestovania, ryby a mäkkýše, mlieko a mliečne výrobky). Väčšina kategórií je rozdelená na podkategórie na uľahčenie určenia druhov otázok a potravinárskych výrobkov. Uvedené potravinárske výrobky sú potravinárske výrobky, ktoré sa konzumujú alebo s ktorými sa manipuluje ako so surovými alebo s nedovarenými potravinárskymi výrobkami, alebo v prípade ktorých sú výrobné postupy alebo postupy varenia náchylné na kontamináciu. Do zoznamu otázok neboli zahrnuté potravinárske výrobky alebo jedlá špecifické pre danú krajinu.

Zoznam otázok je v prvom rade vyvinutý pre fázu zachytenia/vytvorenia hypotézy v súvislosti s nákazou, ale môže sa ľahko upraviť na použitie v analytických epidemiologických štúdiách.

Usmernenie

Použitie zoznamu otázok

Tento zoznam otázok je určený na použitie epidemiológmi a expertmi na bezpečnosť potravín skúmajúcich nákazy spôsobujúce FWD. Pri každom výskume nákazy je potrebné vybrať príslušný súbor otázok s cieľom vytvoriť prispôbený dotazník. Expert vytvárajúci dotazník má pridať otázky, ktoré nie sú v zozname otázok a ktoré sú potrebné na účel výskumu. Víťajú sa návrhy otázok, ktoré sa doplnia do zoznamu otázok, pričom ich treba zaslať e-mailom na adresu FWD@ecdc.europa.eu.

Krok č. 1: Vylučovacie kritériá

Vymedzte vylučovacie kritériá pre každý výskyt a na základe týchto kritérií identifikujte, ktoré otázky vám pomôžu vylúčiť respondentov (pozri príklady v tabuľke 1). Tieto otázky jasne označte, aby anketár mohol ľahko zistiť, či sa má určitý prípad vylúčiť, a preto rozhovor ukončiť.

Tabuľka 1: Príklady otázok, ktoré by sa mohli použiť ako vylučovacie kritériá

Vylúčenie	Kapitola	Položená otázka	Napríklad vylúčiť, ak respondent odpovie...
Osoby odcestované v zahraničí počas výskumu nákaz, ktoré nesúvisia s cestovaním	3	Navštívili ste inú krajinu sedem dní predtým, ako ste ochoreli?	Áno, bol/a som v tom čase v zahraničí
Prípady bez symptómov	2	Kedy sa u vás objavili prvé symptómy?	Nemal/a som žiadne symptómy
Sekundárne prípady	2	Mal predtým niekto vo vašej domácnosti podobné symptómy?	Áno, u môjho manžela sa objavila hnačka dva dni predo mnou.

Krok č. 2: Vytvorte si dotazník

Vyberte otázky a úvodný text, ktoré potrebujete v závislosti od patogénu, druhu nákazy a spôsobu vyplňania dotazníka.

Prejdite cez zoznam otázok a vymažte otázky, ktoré nepotrebujete, alebo skopírujte otázky, ktoré chcete použiť, do nového dokumentu.

Dôležitá poznámka: V prípade nákaz vyskytujúcich sa vo viacerých krajinách nemeňte ani neodstraňujte jedinečný identifikátor otázok a odpovedí (číslo uvedené kurzívou v zátvorkách po otázke/odpovedi, napr. 0014a). Identifikátory umožňujú jednoduchú porovnávaciu analýzu výsledkov z dotazníkov spravovaných v rôznych jazykoch.

V prílohe 1 sú uvedené návrhy, ktoré skupiny otázok by sa mohli uviesť v dotazníku na základe podozrivého alebo identifikovaného pôvodcu. Príloha 1 bola vytvorená s použitím oznámení Rýchleho výstražného systému pre potraviny a krmivá (RASFF), najnovších recenzovaných článkov, ale aj spätnej väzby od expertov, ktorí sa zúčastňujú na vývoji tohto nástroja. Príloha 1 nie je vyčerpávajúca.

Cieľom úvodného textu je previesť respondenta dotazníkom. Úvod je vždy k dispozícii v dvoch verziách: jeden pre rozhovory vedené anketárom telefonicky alebo osobne a jeden, keď dotazník vyplní respondent. Keď rozhovor vedie anketár, mal by prečítať vybraný text na uvedenie každého bloku otázok. Úvodný text je označený tučným písmom a nachádza sa v zelenom rámečku, ako sa uvádza ďalej:

Anketár: V tomto rozhovore budeme pokračovať otázkami o vašom nedávnom gastrointestinálnom ochorení.

Ak dotazník vyplní respondent: Ďalšie otázky sa týkajú vášho nedávneho gastrointestinálneho ochorenia.

Ak sa očakáva konkrétny druh alebo formát otázky, v zátvorkách je *kurzívou* [napr. (dd/mm/rok)] uvedený návrh.

Prispôbte si dotazník

Ak v tomto zozname otázok chýbajú niektoré potravinové položky alebo otázky, môžete ich pridať do vlastného dotazníka a poskytnúť spätnú väzbu ECDC, aby sa mohla aktualizovať online verzia zoznamu otázok.

V prípade mnohých otázok sú možnosti odpovede „áno/nie/neznáme“. Alternatívne sa dá použiť možnosť „áno/pravdepodobne áno/pravdepodobne nie/nie“, čo umožní vyhnúť sa odpovediam „neznáme“ a zohľadňuje stravovacie návyky. Ak by ste chceli použiť túto alternatívu, nahraďte tieto možnosti otázok v celom dotazníku.

Vymedzte referenčné obdobie a dotazník predbežne vyplňte

Referenčné obdobie je obdobie, počas ktorého sa zhromažďujú informácie od respondenta. Zvyčajne je vyjadrené ako počet dní alebo týždňov a je založené na inkubačnom čase (podozrivého) pôvodcu choroby. V prílohe 1 nájdete navrhnuté referenčné obdobia. V celom dotazníku nahraďte **T** referenčným obdobím schváleným na výskum.

Pred začatím rozhovoru vyplňte časť 1. kapitoly „otázky, ktoré treba predbežne vyplniť“ s použitím informácií, ktoré o nákaze už máte a ktoré sú relevantné pre dané prípady. V prípade potreby môžete odpovede potvrdiť počas rozhovoru.

Vyplňte všetky polia označené hranatými zátvorkami [] zvýraznené žltou farbou. Napríklad pole **[krajina]** znamená, že by ste mali zadať názov krajiny. Na ľahšie čítanie dotazníka počas rozhovoru odstráňte zvýraznený text a hranaté zátvorky.

Rozhodnite sa, či chcete do rozhovoru zahrnúť potravinový denník (19. kapitola) a dotazník dokončíte

Použite potravinový denník v 19. kapitole pre choroby s krátkym inkubačným časom. Najdôležitejšie sú informácie z obdobia troch dní pred nástupom choroby. Hranica je sedem dní, keďže choroba sa často začala už niekoľko týždňov pred rozhovorom.

Nakoniec vyplňte v dotazníku dátum a/alebo číslo verzie, aby ste mohli sledovať možné zmeny v dotazníku v priebehu nákazy.

Krok č. 3a: Rozhovor vedie anketár

Anketári by sa mali oboznámiť s dotazníkom predtým, ako začnú rozhovory a v ideálnom prípade by mali byť zaškolení na vedenie rozhovorov. Otázky alebo pochybnosti týkajúce sa konkrétnych otázok alebo častí dotazníkov sa majú vyriešiť pred začatím rozhovoru.

Prístup anketárov

- Prečítajte si dotazník a úvodný text. Ak vám niečo nie je jasné, požiadajte o vysvetlenie koordinátora výskumu nákazy.
- Overte si, či máte všetky potrebné informácie a materiál na začatie rozhovoru. Pripomíname, že ak nevediete rozhovor napríklad s partnerom alebo s rodičom, musíte preformulovať úvod a otázky.
- Zavolajte respondentovi. Predstavte sa a uveďte dôvod svojho telefonátu, pričom použijete text navrhnutý v zozname otázok.
- Po získaní súhlasu začnite rozhovor.

Tipy a stratégia

- Neuvádzajte podrobnosti o nákaze (konkrétne o možných prenášačoch), kým rozhovor nie je dokončený. „Nechcem ovplyvniť vaše odpovede, takže najprv by sme mohli prejsť cez zoznam otázok a následne vám odpoviem na vaše otázky.“
- Použite kalendár na určenie obdobia pred nástupom choroby, v súvislosti s ktorým budete klásť otázky (referenčné obdobie). Uveďte dátum začatia aj dátum ukončenia a tiež dni v týždni (napr. štvrtok 7. júla až streda 13. júla).
- Pripomíname, že použitie skratiek „am“ a „pm“ (napr. 7am) môže byť dvojznačné, preto radšej použite výraz „o 7 ráno“.
- Navrhnite respondentovi, aby si vzal kalendár na identifikovanie dátumov.
- Zdôraznite, že by ste chceli zaznamenať aj ochutnávky jedla, aj keď to bolo len jedno alebo dve sústa. Pre niektorých ľudí to nepredstavuje „konzumáciu“.
- Ak rodič alebo opatrovateľ odpovedá v mene dieťaťa, pravidelne respondentovi pripomínajte, že sú to odpovede v mene dieťaťa.
- Ak respondent odpovie na jednu z uvedených potravinových položiek áno, položte podobnejšie otázky týkajúce sa príslušných potravinových položiek.
- Pri väčšine otázok sú možnosti odpovede „neznáme“ alebo „neviem/nepamätám si“. Táto možnosť je potrebná najmä v prípade dlhých referenčných období a keď sa rozhovor vedie s príbuznými (namiesto postihnutej osoby). Vždy sa však najprv snažte získať odpoveď áno alebo nie.

Krok č. 3b: Ak dotazník vyplňa respondent

Postihnutá osoba je oslovená listom alebo e-mailom s dotazníkom. To znamená, že dotazník a sprievodný list/e-mail majú byť jasné a zrozumiteľné. Zvážte poskytnutie telefónneho čísla respondentom, aby vám mohli v prípade otázok zavolať. Sprievodný list obsahuje úvod k výskumu nákazy a k dotazníku. Môže tiež obsahovať tipy na zodpovedanie dotazníka (pozri príklady uvedené vyššie).

Príloha 1. Navrhované referenčné obdobia a skupiny otázok, ktoré sa môžu použiť pri vytváraní dotazníka na vytvorenie hypotézy podľa podozrivého/potvrdeného patogénu

	Salm	Campy	Shig	STEC	LM	BC	SA	NoV	HAV	HEV	Crypto	Giardia
Referenčné obdobie	7 dní	7 dní	7 dní	7 dní	4 týždne	1 deň	1 deň	3 dni	6 týždňov	6 týždňov	12 dní	14 dní
Všeobecné a demografické otázky	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Otázky týkajúce sa choroby	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Otázky týkajúce sa cestovania	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Stravovacie návyky, alergie a diéta	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Nakupovanie, reštaurácie a iné miesta stravovania	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Zelenina a zeleninové výrobky	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X
Ovocie a ovocné výrobky	X	X	X	X	X	X		X	X		X	X
Orechy a semená	X											
„Superpotraviny“	X								X			
Mäso a mäsové výrobky	X	X	X	X	X	X	X			X	X	
Ryby a mäkkyše	X		X		X	X	X	X	X	X		
Mlieko a mliečne výrobky	X	X	X	X	X	X	X		X		X	
Vajcia a vaječné výrobky	X	X			X	X	X					
Iné potravinárske výrobky	X				X	X	X		X		X	
Potravinárske výrobky pre malé deti	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Voda a nápoje na báze vody	X	X	X	X		X		X	X	X	X	X
Kontakt so zvieratami	X	X		X			X			X	X	
Potravinový denník	X	X	X	X		X	X	X				X
Záverečné otázky	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Odkazy	[1], RASFF	[2], RASFF	[3], RASFF	[4], RASFF	[5], RASFF	[6], RASFF	[7], RASFF	[8], RASFF	[8], RASFF	[8]	[9, 10]	[10]

Salm = *salmonela*, Campy = *kampylobakter*, Shig = *šigela*, STEC = *Escherichia coli* produkujúca šigatoxín, LM = *Listeria monocytogenes*, BC = *Bacillus cereus*, SA = *Staphylococcus aureus*, NoV = norovírus, HAV = vírus hepatídy A, HEV = vírus hepatitídy E, Crypto = *Cryptosporidium*, Giardia = *Giardia lamblia*.

- (1) **Silva C, Calva E, Maloy S.** One Health and Food-Borne Disease: Salmonella Transmission between Humans, Animals, and Plants. 2014; **2**: OH-0020-2013.
- (2) **Klein G, ed.** *Campylobacter*: Features, detection, and prevention of foodborne disease. 1st ed. Amsterdam: Academic Press/Elsevier inc., 2017: 160.
- (3) **Berger S.** *Shigellosis: Global Status*. 2016 edition ed. Los Angeles, California, USA: Gideon Informatics, 2016.
- (4) **Rivas M, et al.** Risk Factors for Shiga Toxin-Producing *Escherichia coli*-Associated Human Diseases. *Microbiology spectrum* 2014; **2**.
- (5) **Lomonaco S, Nucera D, Filipello V.** The evolution and epidemiology of *Listeria monocytogenes* in Europe and the United States. *Infection, genetics and evolution : journal of molecular epidemiology and evolutionary genetics in infectious diseases* 2015; **35**: 172-183.
- (6) **Tewari A, Abdullah S.** *Bacillus cereus* food poisoning: international and Indian perspective. 2015; **52**: 2500-2511.
- (7) **Kadariya J, Smith TC, Thapaliya D.** *Staphylococcus aureus* and staphylococcal food-borne disease: an ongoing challenge in public health. 2014; **2014**: 827965.
- (8) **Todd ECD, Greig JD.** Viruses of foodborne origin: A review. 2015; **7**: 25-45.

- (9) **Robertson LJ, Chalmers RM.** Foodborne cryptosporidiosis: is there really more in Nordic countries? 2013; **29**: 3-9.

- (10) **Dixon BR.** Parasitic illnesses associated with the consumption of fresh produce - an emerging issue in developed countries *Current Opinion in Food Science* 2016; **8**: 104-109.**Príloha**